

TOMÁŠ ZDRAŽIL: RUDOLF STEINER – VYUČOVÁNÍ A ZDRAVÍ

Takto nazvanou, zhruba stotřicetistránkovou sbírku citátů Rudolfa Steinera připravil a v němčině vydal v roce 2006 Tomáš Zdražil. Jeho cílem, jak uvádí v předmluvě, bylo pomoci pedagogům v uvědomování si zdravotních účinků, následků a souvislostí jejich pedagogického konání. Vyučování pak budou moci tím více používat jako nástroj na podporu vývoje svých žáků.

Kniha je členěna podle jednotlivých předmětů či oblastí výuky na kapitoly Řeč, Psaní a čtení, Vyprávění a poslouchání, Počty, Dějepis, Přírodopis, Náboženská výchova, Hudební výchova, Eurytmie, Tělesná výchova a Ruční práce a knihu pak uzavírá kapitola nazvaná Výchova, vyučování a jejich proměny během života. Editor sám poukazuje na to, že ve sbírce chybí několik důležitých předmětů, jako například cizí jazyky, fyzika, chemie, zeměpis, malování, kreslení, dílny atd., což je ovšem dáno tím, že „Rudolf Steiner se explicitně o jejich účinku vyslovoval jen velmi málo nebo vůbec.“ K tomu editor podotýká:

„Mnohé údaje lze z uvedených předmětů rozšířit nebo přenést i na předměty chybějící a jsou platné jak zde, tak tam. U jiných musíme nejprve jejich účinky na zdraví studovat. Učiteli se zde otevírá nevyčerpatelné pole praktického bádání.“

V knize je uvedeno celkem 97 vybraných citátů z více než 40 svazků Steinerova Souborného vydání. Dříve než si některé z nich ocitujeme, uveďme si editorova závěrečná slova z jeho předmluvy: „Je ojedinělé, aby se pedagog tak zevrubně, mnohostranně a detailně zabýval účinky vyučování na zdraví, jak to ve svém díle učinil Rudolf Steiner. Ukazuje to, jak důsledný byl ve své ‚pedagogice založené na skutečném poznání člověka‘, jak detailně se snažil sledovat každou pedagogickou činnost až do jejích tělesných, duševních, morálních a sociálních zdravotních účinků a tím brát ohled na celého člověka. Tato sbírka pramenů chce dokumentovat tento jedinečný a do budoucna ukazující pedagogický postoj a přispět k jeho ocenění.“

Zdražil, Tomáš (edit.): Rudolf Steiner – Unterricht und Gesundheit. Quellensammlung aus dem Werk Rudolf Steiners. Pädagogische Forschungsstelle beim Bund der Freien Waldorfschulen e.V., Stuttgart 2006. (www.waldorfbuch.de)

„...zatímco při pouhém rozumovém, myšlenkovém pozorování světa hraje v člověku hlavní roli nerv, a krev pak jen do té míry, že ve velmi jemných proudcích jako nositel vůle oživuje nerv, pak při mluvení a při zpěvu se činnost krve i nervů zapojuje rovnoměrně, do jisté míry se vnitřně udržuje v rovnováze. Nerv se projevuje tím, že působí v procesu dýchání a za pomoci orgánů řeči a zpěvu uvádí do pohybu vzduch. Krev se projevuje tím, že se jako dosud nediferencovaný živý tělesný projev podílí na celém tomto uvádění vzduchu do pohybu za pomoci orgánů řeči a zpěvu. Tady se nerv a krev účastní stejně.“ (GA 277, s. 317)

„Proti těmto věcem se však lze všemi možnými směry prohrěšit. Můžete se například prohrěšit proti celé zdravotní konstituci dítěte, budete-li ho hodinu zaměstnávat tím, co se obvykle nazývá gramatikou. Stačí, když se děti zabývají rozlišováním všeho, co nazýváme podmět, předmět, přívlastek, oznamovací způsob, podmiňovací způsob atd., všemi těmi věcmi, které ho zajímají jen napůl, a dítě tím uvedeme do stavu, kdy (zatímco musí rozlišovat, jestli je něco oznamovací způsob nebo podmiňovací způsob) celá jeho snídaň, dušička nedotčená, začne v jeho organismu vařit, a pro dobu, která bude ležet možná o patnáct až dvacet let později, tak v dítěti vypěstujeme žaludeční indispozici, střevní nemoci atd. Střevní nemoci pocházejí velmi často z výuky gramatiky. To je opravdu neobyčejně důležité. A skutečně, celá nálada, kterou učitel vnáší do školy, se na základě nesčetných jemných souvislostí přenáší na děti.“ (GA 300b, s. 265)

„Ano, můžeme vyslovit předpoklad, že celá gramatika už vlastně spočívá v lidském organismu. Budeme-li vycházet z tohoto předpokladu, dospějeme k tomu, že si řekneme: jestliže v pravý čas a živým způsobem vyzvedneš vědomou gramatiku z nevědomého cvičení gramatiky, pracuješ prostě na tom, aby si dítě vytvořilo vědomí Já. A s tímto poznatkem v těle, abych tak řekl, musíme pak okolo 9. roku, kdy obvykle náležitě procítá vědomí Já, všechno směřovat k tomu, abychom do vědomí pozvedli to, co v dětském organismu nevědomě spočívá. Potom dítě dosáhne tohoto rubikonu ve vývoji ve svém 9. roce normálním, příznivým způsobem, potom správně pozvedneme nevědomí do vědomí. Potom pracujeme se silami v dítěti, které se chtějí vyvíjet, nikoli se silami, které nejprve do dítěte zvenčí vnášíme.“ (GA 301, s. 101)

„A to je to, co naše doba opět potřebuje: udělat z hlav celé lidi. U lidí současnosti je jen náhoda, že mají k hlavě ještě něco přivěšené. Všechno, co vykonávají pro vnější život, totiž vykonávají hlavou. Například ruce jsou vlastně pouhé nástroje. Představte si, že někteří lidé mají už dnes rukopis, který by se dal beze všeho – i pomocí perových strojů, které by se připojily k hlavě – vytvořit uměle. Kdyby měl člověk cit pro to, že i v jeho pažích a rukou žije duch a že písmo vzniká pažemi a dlaněmi, kdyby tomu tak bylo, pak by se vůbec nemohlo vyučovat psaní (...), neboť výuka psaní je dnes výlučně výukou hlavy, která paže a ruce používá pouze jako vnější nástroje, jako stroje.“ (GA 222, s. 37)

„Musíme pochopit následující věc: rytmická soustava, která je základem všeho uměleckého, se neunaví. Činnost srdce, činnost dechu probíhají neúnavně od narození až do smrti. Unavit se člověk může jen prostřednictvím své intelektuální soustavy a své soustavy vůle. Myšlení unavuje, tělesný pohyb unavuje. Protože je však myšlení a tělesný pohyb v životě přirozeně ve všem, proto všechno v životě unavuje. U dítěte však musíme dbát na to, aby únava nastávala v co nejmenší míře.

V co nejmenší míře nastane tehdy, když v tomto důležitém školním věku zaměřujeme vyučování na uměleckost; tehdy totiž apelujeme na rytmickou soustavu, tehdy dítě unavujeme nejméně.

Co se děje, když apelujeme na intelektuální soustavu? Když apelujeme na intelektuální soustavu, když dítě vedeme vnitřním podnětem k myšlení, k myšlení jako takovému, pak připadají v úvahu ty síly organismu, které člověka vnitřně zpevňují, síly, k nimž patří uvnitř organismu zejména síly ukládající soli, síly ukládající vápník, síly tvořící kosti, síly tvořící šlachy, síly tvořící chrupavky, tedy všechno, co způsobuje v člověku pevnost. To je to, co se v organismu rozvíjí myšlením, vynuceným myšlením. A člověk vnitřně pracuje na svém zpevnění, když bdí. Takže

bdělému životu připisujeme přílišné vnitřní zpevnění, pokud usilujeme o to, aby bdělý život byl příliš intelektualistický. Necháme-li dítě příliš mnoho myslet, vneseme do organismu vlohu k rané skleróze, k ranému vápenatění cév. Tento zpevňující prvek je tím, co se uskutečňuje vynuceným myšlením, co je jím zvláště podněcováno.“ (GA 307, s. 123)

„A záleží na tom, abychom myšlení nikdy, nikdy, nikdy neodpoutávali od názornosti, jinak se dítěte brzy zmocní intelektualismus, abstrakce a my dítě zkazíme. Vysušíme ho a kromě toho v něm vypěstujeme – ještě budeme mluvit o výchově ducha, duše a těla – vypěstujeme v něm také vyschnutí fyzického těla, tedy sklerózu.“ (GA 311, s. 89)

„Jsou ovšem učební předměty, jimiž můžeme onomu příliš silnému vtahování Já ostatní ústrojností zabránit. To je především zeměpis, dějepis a všechno, co se vztahuje k malování, kreslení. Nádherným způsobem je to možné zejména tím, budeme-li dějepisnou látku vyprávět tak – to je na tom to důležité – aby si dítě vytvořilo na vyprávění silnou duševní účast, abychom podnítili jeho silnou duševní účast na osobnostech, úctu nebo třeba i nenávisť, pokud osobnost, kterou líčíme, je nenáviděnihodná. Tím v dějepise velmi přispíváme k tomu, aby se dítě nestalo příliš materiální.“ (GA 302a, s. 59)

„Co je základem vnímání hudby, můžeme popsat takto: Pokaždé, když vydechujeme, je mozek, mozkovna, vnitřní prostor hlavy tímto dechem podnícen k tomu, aby svůj mozkový mok nechal klesat dolů míchou až do oblasti bránice; je podnícen pokles. Nádechu odpovídá opět opačný děj: mozkový mok je hnán k mozku. Kdyby tomu tak nebylo, neztrácel by mozek tolik ze své váhy, kolik je nutné, aby nerozmačkal cévy, které leží pod ním; kdyby tolik ze své váhy neztrácel, naše cévy by rozmačkal. Mozkový mok stoupá a opadá v arachnoideálním prostoru, v rozšířeních, která jsou elastická a méně elastická, takže při tomto stoupání a opadávaní protéká mozkový mok přes méně elastická rozšíření, přes leccos více či méně se rozšiřujícího. Tím vzniká nádherný rytmický účinek. Celý lidský organismus, pomineme-li hlavu a končetiny, se vyjadřuje v tomto vnitřním rytmu. To, co proudí uchem dovnitř v podobě tónu, co v nás žije jako tónová představa, se stává hudbou, když se to setkává s vnitřní hudbou, která vzniká tím, že celý organismus je zvláštní hudební nástroj, jak jsem právě popsal.“ (GA 271, s. 177)

„K tomu je ovšem třeba rozvinout jednu věc, která má význam pro morální výchovu a také pro správný vývoj religiózní nálady a na co se dnes často nebere dostatečný ohled: musí záhy začít rozvíjet v dítěti čestný, ale také zcela upřímný pocit vděčnosti. Jistě, v přirozeném vztahu, v samozřejmém vztahu, který musí panovat mezi vyučujícím a vychovatelem a dítětem mezi výměnou zubů a pohlavní zralostí, musí vyrůstat láska a tomuto rozvíjení lásky je třeba věnovat velkou péči. Avšak vděčnost musí být rozvíjena tak, že dítě cítí přijímání. Ať je to cokoli, to, co druhý přijímá, vyvolává pocit vděčnosti. V ožívání vděčnosti se rozvíjí nesmírné obohacení duše. Už u velmi malého dítěte bychom měli dbát na to, aby vrůstalo do pocitu vděčnosti. Jestliže na to u malého dítěte budeme dbát, pak se tento pocit vděčnosti, jakmile dítě vstoupí do druhé životní epochy, modifikuje, promění v lásku. Láska dostane ve všech životních poměrech ono zvláštní zabarvení, že je prostoupená vděčností. Kdo trochu dovede pozorovat sociální život lidí, ten ví, jak důležitým impulsem by právě ve velkých sociálních otázkách bylo, kdybychom lidi dokázali opět vychovávat tak, aby v nich žila vděčnost. Neboť tato vděčnost je mostem, který jinak nemůže být od lidské duše k lidské duši, od lidského srdce k lidskému srdci zbudován.“ (GA 304a, s. 143)

Připravil a z němčiny přeložil Radomil Hradil